„Inder gherechticheyt

Rede

uitgesproken ter opening van de Deputaten-
vergadering der Anti-Revolutionaire Partij,
gehouden op 3 April 1946 in
„Tivoli , Utrecht
door
J. Schouten

J. H. Kok N. V. — Kampen

Wie elf maanden na de volledige bevrijding van ons Vaderland den politieken toestand te onzent overziet en indenkt, komt diep onder den indruk van de taak, waarvoor Regeering en volk staan, en van de eischen, waaraan moet worden voldaan om die taak naar behooren te kunnen vervullen. In het bijzonder nadere overweging van die eischen leert den nood van ons volk peilen. Zij stellen onze natie voor de noodzakelijkheid van eensgezindheid in en geheele overgave aan die taak, en beide schijnen te ontbreken. Er is na 5 Mei van het vorige jaar eene groote teleurstelling ontstaan in breede kringen. Veler hart is om zeer uiteenloopende redenen gekrenkt, en dat heeft tal van gevolgen, welke zich openbaren in de levenshouding. Het is thans niet mogelijk al de oorzaken en invloeden van dit verschijnsel te behandelen. Volstaan moet worden met eene belichting van die zijde, welke in de huidige situatie voor de staatkunde van zeer veel beteekenis is.

Tijdens de bezettingsperiode werd door velen in toenemende mate mede geleefd uit de verwachting, dat, als eenmaal de vrijheid zou komen, ons volk in zijne groote meerderheid die vrijheid zou ontvangen als eene gave, maar tevens als eene opdracht om in hartelijke samenwerking het staats- en maatschappij leven weder op te bouwen, met het doel gerechtigheid, vrijheid en welvaart

voor allen te dienen. Men stond als eene eenheid tegenover de bezettende macht, men ervoer het als eene noodzakelijkheid, maar tevens als eene reëele mogelijkheid, in eensgezindheid die macht te bekampen. Deze ervaring riep de gedachte op, dat straks, in het bevrijde Vaderland, dezelfde eenheid zou kunnen worden beleefd, en deze als eene geweldige, vruchtdragende positieve kracht beschikbaar zou zijn voor de zware taak, welke dan wachtte.

De werkelijkheid heeft niet beantwoord aan die verwachting, en dat is eene der groote oorzaken van de ontgoocheling, welke zich geleidelijk aan van velen heeft meester gemaakt.

Zonder ook maar een oogenblik te willen betwisten, dat de werkelijkheid beneden de gerechtvaardigde verwachtingen is gebleven, moet toch gezegd, dat men zich die ontgoocheling had kunnen besparen, wanneer men, behalve voor de eenheid in de houding jegens den vijand, oog had gehad voor de krachten, welke tot die eenheid bewogen. Deze krachten waren in uitgangspunt niet dezelfde, noch in doelstelling gelijk gericht, De verscheidenheid in levensovertuiging, het principieel verschil in beschouwing en in einddoel, bleef te midden van de eenheid bestaan. Er was eenheid in het negatieve, met kostelijke vrucht, echter niet in het positieve. Men stond schouder aan schouder in den wederstand, maar daaruit kon niet worden afgeleid, dat er eenparigheid zou zijn ter zake van het herstel, den wederopbouw en de vernieuwing. Wie daarop acht sloeg tijdens de samenwerking tegen den roover, wist dat men de mogelijkheden voor de toekomst niet mocht overspannen, dat men voor haar niet kon uitgaan van eene gelijkgerichtheid van alle krachten, welke toen samenverbonden werkzaam waren, en wapende zich bij voorbaat tegen de teleurstelling, welke na de bevrijding van ons land veler deel is geworden.

Voor hem, die dieper zag, bleek voorts gedurende de bezetting reeds, dat het heel moeilijk zou zijn eene op het naaste doel gerichte

nationale samenwerking, met erkenning van de geestelijke verscheidenheid, tot stand te brengen. Omtrent dat eerste doel liepen de overtuigingen uiteen. Ruw geschetst: de een wilde dat zien als voorziening in den acuten nood, herstel van den Nederlandschen rechtsstaat en onze maatschappij, en de overweging en eventueele voorbereiding van wijzigingen in het bestel van staat en maatschappij; de ander wilde daarin mede betrekken diepingrijpende veranderingen in de inrichting van het leven, zoowel naar zijne cultureele als naar zijne sociaal-economische en politieke zijde. Dit verschil werd door velen in zijn aard niet tijdig onderkend, omdat men dacht: allen begeeren veranderingen, en aangenomen mag worden, dat daaromtrent spoedig overeenstemming zal worden bereikt.

De gang van zaken heeft het tegendeel geleerd. Het aangegeven verschil is kort na de bevrijding voor degenen, die van nabij de ontwikkeling hebben medegemaakt, in volle duidelijkheid en belangrijkheid aan den dag getreden, en langzamerhand ook aan talrijke anderen in zijne eigenlijke beteekenis gebleken. Ware de Kabinetsformatie gericht geweest op eene cordiale samenwerking voor het doel in eerstgenoemden zin, dan zouden inderdaad de voorwaarden geschapen zijn geworden voor eene groote mate van eensgezindheid, met de aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, dat zij verblijdende resultaten zou hebben, maar deze formatie was in feite gericht op de verwezenlijking van eene doelstelling, welke veel meer omvatte, en waarin eene bepaalde principieele zienswijze tot uitdrukking werd gebracht, eene zienswijze, waarvan het bij voorbaat vaststond, dat zij door anderen niet kon worden gedeeld, ja bij hen op overwegende bezwaren moest stuiten. Dat dit aan velen niet spoedig duidelijk werd, houdt nauw verband met de eigenaardige omstandigheden van dien tijd, en met het gebruik, bewust dan wel onbewust, van vage, aannemelijk

klinkende formules, en van synthetisch aandoende redeneeringen. Het beleid van het Kabinet is hiervan eene niet te miskennen illustratie. Er zou komen een nationaal Kabinet, er is, zoo werd gezegd, gekomen een Kabinet op zeer breede basis, maar het is, zakelijk conform de tendenties, welke aan zijne formatie ten grondslag lagen, gebleken te zijn een socialistisch Kabinet, en dat in een zeker niet socialistisch land.

De vraag wordt nog wel eens gesteld, of deze gang van zaken niet te voorkomen zou zijn geweest, byv. wanneer van onze zijde eene andere houding tijdens de Kabinetsformatie zou zijn ingenomen. Mijn antwoord op deze vraag luidt ook thans, na overweging van alle hiervoor in aanmerking komende gezichtspunten, zeer beslist ontkennend. Men wenschte zich niet te contenteeren met eene formatie, welke in hare samenstelling waarborgen bood voor haar wezenlijk nationaal karakter, noch zich te vergenoegen met eene omschrijving van doel en taak van het Kabinet, welke de eenig mogelijke moest worden geacht voor eene hechte nationale samenwerking. En dat, niettegenstaande voor de vervulling van zulk eene taak, met zulk een doel — dit heeft de werkelijkheid inmiddels klaar bewezen —, een reuzenarbeid moest worden verricht. Men wilde, zonder het volk de gelegenheid te geven zich daarover op behoorlijke wijze uit te spreken, eene nieuwe richting inslaan, z.g.n. teneinde den terugkeer tot de vóór-oorlogsche toestanden en verhoudingen te verhinderen, en aan de „reactie" geene kansen te laten. Alsof iemand dien terugkeer begeerde. Alsof er voor die reactie gevaar was. Juist eene waarlijke nationale Kabinetsformatie zou op de beste wijze het nationaal herstel en de nationale vernieuwing hebben bevorderd. Men streefde eigen, min of meer verhulde doeleinden na. Men deed dit in den naam van de democratie, en paste, om haar te verwezenlijken! autoritaire en dictatoriale methoden en middelen toe.

Spraken wij in het voorgaande van eene ontgoocheling en teleurstelling, welke men, in ieder geval tot op zekere hoogte, aan zichzelf te wijten had, en dus tot zelfcorrectie moet nopen, de zaak heeft ook nog eene andere zijde, waaraan, in verband met het karakter van ons samenzijn en onzen politieken arbeid, aandacht behoort te worden gegeven.

De ervaringen, tijdens de bezetting en in de eerste maanden na de bevrijding opgedaan, stelden scherper dan voorheen in het licht, dat woord en daad lang niet altijd in overeenstemming waren met elkander, dat er tusschen beginselen en gedragingen dikwijls een groote afstand lag, dat niet zelden geestkracht en bezieling ontbraken of ver beneden de maat bleven; dat in christelijke kringen herhaaldelijk bleek van een ernstig tekort aan geloof en geloofsovergave, dat dientengevolge aan hetgeen men behouden wilde vaak eene onevenredige plaats in het leven werd toegekend, dat wat in het verleden in zwaren strijd was tot stand gebracht, en gezien werd als eisch des geloofs, vele malen, subjectief genomen, niet die waarde scheen te hebben, dat in vele gevallen eigenwillige godsdienst de plaats innam van den dienst des Heeren, dat het dan ging om eigen zaak en niet om Gods zaak, om eigen organisaties en instellingen, en niet om hetgeen middel moest zijn in den strijd voor Gods Koninkrijk; dat door dit alles het volstrekte onderscheid tusschen Gods Woord en het woord des menschen niet genoegzaam gehandhaafd is gebleven, aan de gerechtigheid Gods, aan den inhoud en de beteekenis Zijner geboden soms op ontstellende wijze de klem is ontnomen, aan den geestelijken, zedelijken en stoffelijken nood van zeer velen menigmaal wordt voorbijgegaan, of de medeverantwoordelijkheid daarvoor niet meer wordt beseft, en de gehoorzaamheid aan de hoofdsom der wet: God lief te hebben boven alles, en den naaste als ons zelf, op bedroevende wijze is verzwakt.

Deze ervaringen hebben, met name bij jongeren, tot teleurstelling, verwijdering, en soms tot twijfel aan de noodzakelijkheid en de waarde van christelijke organisaties en christelijke politieke partijen geleid.

Hier kunnen wij tot de teleurgestelden niet zeggen: de schuld ligt geheel of grootendeels bij u. Die ervaringen, en de daaruit resulteerende gevolgen, hebben ons allen veel te zeggen. Hier is sprake van eene schuld, waaraan niemand onzer ontkomt. Zij er erkenning van onze schuld, voor God en voor de menschen. Ware erkenning onzer schuld openbaart zich in bekeering. Blijke deze uit de vernieuwing in ons eigen leven; uit ons omgaan met de hier bedoelde teleurgestelden, in het bijzonder met de teleurgestelde jonge menschen, niet om hen voor ons te winnen, maar voor een leven naar de ordinantiën Gods, ook op politiek en maatschappelijk terrein; uit onze op reformatie en toepassing van de gerechtigheid in de levensverhoudingen gerichte werkzaamheid. Wij roepen het gansche Nederlandsche volk op tot gehoorzaamheid aan Gods geboden. Hoe kan onze roep, van ’s menschen zijde gezien, weerklank vinden, als ons eigen leven niet bewijst, dat het ons daarmede ernst is?

De gehoorzaamheid is in het algemeen niet in eere. Het gezag evenmin. Het is in groote gebieden van de wereld in discrediet. Daarvoor bestond en bestaat in menig land reden. Toch zij men voorzichtig, en concludeere uit dit feit niet, dat deswege de ongehoorzaamheid aan het gezag gerechtvaardigd is, of deze daaruit is te verklaren. Wij hebben ook hier voor eene juiste beoordeeling van de verschijnselen rekening te houden met de onderscheiding tusschen aanleidingen en oorzaken. Er zijn vele aanleidingen voor het in discrediet geraken van het gezag, welke in geen geval de verwerping van het gezag wettigen, noch deze verklaren. Er zijn tal van aanleidingen tot ongehoorzaamheid, welke niet het recht

geven de opzegging der gehoorzaamheid goed te keuren, of deze aan te wenden ter verklaring van eene zoodanige opzegging. Gij herinnert u den schriftuurlijken regel: „Men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan den menschen". Daarin is de grens aangegeven zoowel voor het gezag van als voor de gehoorzaamheid aan menschen. Treedt het gezag buiten die grens dan is ongehoorzaamheid plicht. Blijkt het gezag in den diep ernstigen zin van het woord werkelijk verworden, dan is er recht tot verzet, echter nog niet tot verzet in eiken vorm, doch slechts tot een verzet, dat op grond van de historische ontwikkeling en van de voorhanden gegevens en middelen den waarborg biedt voor herstel van het gezag. Wie ernst maakt met het gezagsvraagstuk, en dit beoordeelt bij het licht der Schrift, zal tot de conclusie komen, dat de gezagscrises en de verwerping van het gezag resultaten zijn van de doorwerking van verkeerde, in het wezen der zaak revolutionnaire beginselen. Die doorwerking kan voeren tot een totale verwording van het gezag, zij zal echter meestal leiden tot ondermijning van het gezag en van de gehoorzaamheid, en ten slotte, wanneer zij niet wordt gestuit, tot eene revolutie in den vollen zin van het woord.

Wij leven te midden van eene geweldige revolutie, welke het geheele leven ernstig beroert en bedreigt. De banden worden verbroken. De banden aan God, en tengevolge daarvan, het kan niet uitblijven, de banden aan menschen. Er wordt veel gesproken en geschreven over de rechten van den mensch en van het volk, maar in vergelijking daarmede weinig over de rechten Gods en de rechten van de Overheid. Het woord democratie is vrijwel op aller lippen, zelfs de dragers en beschermers van de dictatuur gebruiken het, maar in overwegende mate verstaat men daaronder de volkssouvereiniteit, welke tot consequentie heeft de loochening van de souvereiniteit Gods en van het gezag der Overheid.

Ons Koninkrijk is ook in de revolutie van dezen tijd betrokken. In Oost-Indië heeft men de gehoorzaamheid aan het wettig gezag opgezegd, de z.g.n. republiek Indonesia geproclameerd, en zich met behulp van wapenen en van terreur, gepaard gaande met roof, vrijheidsberooving, uithongering en moord, gekeerd tegen de wederuitoefening van het bevoegde gezag, en het herstel daarvan. Ook hier treft het verschijnsel, dat die revolutie gemotiveerd wordt geacht, op grond van de fouten, gebreken en tekortkomingen, waarvoor het gezag de verantwoordelijkheid draagt, dat zij uitsluitend psychologisch wordt verklaard en verontschuldigd, of dat zij gerechtvaardigd wordt geoordeeld, en zelfs toegejuicht.

De Regeering treft hier, het doet mij ontzaglijk leed dit te moeten constateeren, blaam. Zij heeft hare roeping verzaakt. Al zou alles ten volle juist blijken te zijn, wat omtrent den toestand en de mogelijkheden voor en na de capitulatie van Japan is en wordt aangevoerd, dan nog geldt, dat zij hare roeping heeft verzaakt. Zij had haar beleid niet uitsluitend op grond van de situatie mogen bepalen. Zij had, ten volle rekening houdende met de situatie, voor haar beleid in hare roeping jegens Indië en de Indische volken het uitgangspunt moeten blijven zien. Zij had van die roeping, haar grond en karakter, hare historie en beteekenis, mededeeling moeten doen aan de wereld. Zij had in kloeke, klare taal tot Engeland en Amerika moeten spreken, een wèl gemotiveerd, publiek beroep op die landen moeten doen. Niet het antwoord op de vraag, of dit baat zou hebben gegeven, is hier maatstaf voor de beoordeeling van het Regeeringsbeleid. Trouwens, wie zou deze vraag met stelligheid kunnen beantwoorden? Had de Regeering haar plicht tot gezagshandhaving en gezagsherstel, hare roeping jegens Indië, als vast punt van uitgang voor haar beleid reëel aanvaard, dan zou dit een standvastig, een moreel sterk, en een steeds waardig karakter hebben gedragen. In geval zij dan voor

overmacht had moeten zwichten, zouden wij niet van oordeel zijn geweest, dat haar blaam trof. Helaas, heeft zij dat niet gedaan. De gevolgen zijn u bekend. Het droef verhaal daarvan blijve hier achterwege. Beginselen beheerschen het leven, ook dat van de Regeering. Goede beginselen werken zegenrijk, slechte verderfelijk.

De revolutie van onzen tijd laat ook onze vaderlandsche erve niet onberoerd. De communisten ontwikkelen eene intensieve activiteit. De eenheidsvakbeweging zorgt door hare directe en politieke acties (stakingen) voor onrust en ontwrichting, zy strooit met

name in de arbeiderswereld het revolutionnaire zaad en verzorgt daar het revolutionnaire gewas. Andere revolutionnairen leveren eveneens hunne bijdragen voor dit doel. De „Partij van den Arbeid" bevordert practisch de verdere revolutionneering van een deel van „het proletariaat". Christenen nemen, zij het „ter herkerstening" van ons volk, deel aan de ondermijning en verzwakking van de christelijke organisaties op sociaal-economisch en politiek gebied. Zij werken, tegen hunne bedoeling in, maar niettemin is het een feit, de revolutionneering in de hand. Bij velen ontbreekt alle principiëele vastigheid. Zij worden gemakkelijk slachtoffers van de dynamiek. Wie zonder volstrekte normen in het dynamische leven staan en gaan, missen houvast. Aan de dynamiek kunnen nu eenmaal de normen niet worden ontleend. Het huidige Kabinet vindt zijne kenmerken nog steeds niet in vastheid en rustige kracht. Verschillende Ministers dragen door redevoeringen in partij vergaderingen of andere samenkomsten bij tot verzwakking van het gezag. De bureaucratie en de corruptie werken moreele verwarring en achteruitgang sterk in de hand. Zoo is er veel dat zorg baart, en dat ons allen moet uitdrijven tot groote krachtsontplooiing, tot bezielde en bezielende werkzaamheid, ter bevordering van hetgeen ons program van actie bevat onder het hoofd

„Handhaving van het gezag". Dit strekt tevens tot versteviging van de gehoorzaamheid.

De vrijheid is, anders dan het gezag en de gehoorzaamheid, allerwege in eere. Zelfs Rusland neemt het voor de vrijheid van zijne buurlanden en van Spanje op! De vrijheid beleeft eene hoog-conjunctuur, al is er ernstige grond om aan te nemen, dat deze een ongezond karakter draagt. Onder vrijheid wordt al te dikwijls indifferentie verstaan, waardoor de bijl aan den wortel van den boom der vrijheid wordt gelegd.

Met name aan de geestelijke vrijheid wordt algemeene bescherming verleend. Het fascistisch en nationaal-socialistisch regiem heeft in bij zonderen zin les gegeven in de schrikkelijke gevolgen van het verwerpen de geestelijke vrijheid. Tirannie, millioenen wisten voorheen niet wat het was, thans weten zij het. Is het wonder, dat nagenoeg van alle zijden in ons land de geestelijke vrijheid gewaardeerd, en als het ware dagelijks verklaard wordt: wij eerbiedigen die vrijheid?

En toch, niettegenstaande dat kan er te dezen aanzien van gerustheid geene sprake zijn. De geestelijke vrijheid is een teer goed. Het is alleen veilig, wanneer men het in nauw verband ziet met het christelijk geloof, met de vrijheid, welke God schenkt in den Heere Jezus Christus.

Wanneer wij aan de vertoogen over volkseenheid aandacht geven, blijkt al spoedig hoeveel daarin is, dat essentieel bedenkelijk veel overeenkomst vertoont met de gedachte, dat gelijkschakeling uit een oogpunt van staats- en volksbelang aanbeveling verdient. Terwille van de volkseenheid vragen velen coördinatie van het tegengestelde, of synthese van het heterogene. Ieder, die het wel meent met ons volk, moet daaraan, naar hunne meening, medewerken. Samensmelten en samen werken worden dikwijls niet onderscheiden. Zegt iemand, dat hij daartegen om principiëele redenen over-

wegend bezwaar heeft, dan wordt aanstonds vernomen, dat hij tweespalt veroorzaakt, verdeeldheid zaait, de eenheid des volks belaag, althans aan hare wezenlijke beleving in den weg staat. Waar in verschillende kringen dergelijke gedachten blijkbaar nog leven, en telkens gepropageerd worden, waar herhaaldelijk bewezen wordt, dat velen geestelijke verscheidenheid beschouwen als den vijand van de nationale eenheid, staat het sein voor de geestelijke vrijheid op onveilig.

Er is meer dat in dit verband de aandacht vraagt. In het nog steeds loopende gesprek over de christelijke organisaties en partijen, wordt van onderscheidene kanten betoogd, dat de christelijke organisatie, respectievelijk partij, of overbodig, of gevaarlijk, of beslist verwerpelijk is. Het argument doet soms opgeld, dat de christelijke organisatie of party een sectarisch karakter draagt, een benepen exclusivisme vertoont, en daarom geen bestaansrecht heeft, althans — zoo voegt men er naar het schijnt ter verzachting aan toe — in de huidige situatie. Is de afstand tusschen deze argumentatie en de opinie, dat aan de christelijke organisatie of party geene plaats mag worden toegekend, aangezien zij de geestelijke vrijheid belemmert of in gevaar brengt, wel groot? Is men hier al niet aangeland bij eene soort van moreele dwingelandij, en is eene van de consequenties daarvan niet uitsluiting? Ook van dit gezichtspunt uit bezien is het zaak op zijne hoede te zijn ten bate van de geestelijke vrijheid.

En op het gebied van onderwijs en cultuur dreigt er hier eveneens gevaar. Men ontkent, dat het zoo is. Men wil, aldus vernemen wij, alleen leiding van den Staat, met handhaving van de geestelijke verscheidenheid; slechts eene Overheidsbemoeiing, uiteraard met eerbiediging van de geestelijke vrijheid, welke puur zorgt voor aansluiting, coördinatie, ordening, overkoepeling, of iets van soortgelijken aard. Hier is alles onzeker, onveilig, kan men als het ware

elk oogenblik den stormbal moeten hijschen.

De geschiedenis van de radio na de bevrijding van ons land is te dezer zake buitengewoon leerzaam en illustratief. Behalve dat

wij hier te doen hebben met opzettelijke, totaal onnoodige, rechtsvertreding — dit is voorwaar al erg en ergerlijk genoeg — gelijkt de gang van zaken wonderveel, eenerzijds op een onverkwikkelijk en onwaardig spel, andererzijds op de toepassing van dwang. Er moet komen, aldus Minister Van der Leeuw, een „nationale omroep". Dat is in overeenstemming met den volkswil. Wat onder een nationalen omroep moet worden verstaan, weet, na wat daarover in de laatste maanden is gezegd, zoo ongeveer niemand meer. Hoe men heeft kunnen vaststellen, wat het volk wil, is een mysterie. Hoeveel beslissingen de Minister ter zake van de oplossing van het radiovraagstuk genomen heeft, is onbekend. Eén ding is zeker, n.1. dat hij zij'ne goedkeuring heeft gehecht aan eene regeling, welke de N.V.B.-er of de mensch in hem afkeurde. Nog twee punten staan vast: dat het beleid van den Minister op ernstige wijze tekort doet aan de geestelijke vrijheid; 2e. dat de verdeeldheid in hoofd en hart van het Hoofd van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in strijd is met de eenheid der ministeriëele verantwoordelijkheid, de eenheid in het Staatsbestuur en de eenheid der natie.

Het is dringend geboden, dat wij met beslistheid opkomen voor de geestelijke vrijheid, niet in revolutionnairen maar in anti-revolutionairen zin verstaan. De geestelijke vrijheid der revolutie is tirannie, despotisme of anarchie. De geestelijke vrijheid in anti-revolutionairen zin is de gebondenheid aan de goddelijke levensorde, en zoo beschouwd is zij de voorwaarde voor het christelijk belijden en beleven. De neutrale Staat biedt geen waarborg voor de geestelijke vrijheid. Hij verheft het indifferentisme, wellicht

juister uitgedrukt: de negatie, ten troon.

Laat ons werven en winnen voor de anti-revolutionaire opvatting van de geestelijke vrijheid, ons volk ten profijt.

Vrijheid is een kostelijk, maar tevens een zeer gevaarlijk goed. Voor wie de Heilige Schrift kent is dit niet eene vreemde uitspraak. Onze vrijheid bestaat in gebondenheid, in het gehoorzamen aan onze levenswet. Het gevaar doet zijne intrede, zoodra wij het innig verband tusschen vrijheid en gehoorzaamheid aan de orde des levens uit het oog verliezen, de losmaking van die beide in ons innerlijk leven een feit wordt. Dit gevaar is altijd en overal aanwezig. Tengevolge van de macht der zonde is het in ons, werkt het steeds op ons leven in, en staan wij er immer voor bloot, dat wij het zelf in de levensgemeenschap indragen. Dit gevaar gaat een ernstiger karakter aannemen, wanneer wij de vrijheid gebruiken in afwijking van de levenswet, of, nog scherper uitgedrukt, haar aanwenden om in de plaats van die wet eene andere orde of wet te stellen.

In abnormale tijden speelt dit gevaar eene nog grootere rol. Het is dan moeilijker de gewone orde te volgen. De bijzondere omstandigheden nopen tot afwijkingen, en het verschil tusschen die afwijkingen en het normale wordt, naarmate de abnormale periode langer duurt, meer verzwakt, en raakt soms geheel buiten den gezichtskring. Het gevaar wordt dan het grootst, als wij die afwijkingen gemakkelijk en aangenaam vinden, als zij ons passen. Immers dan gaan wij pogen deze in stand te houden, wanneer daarvoor overigens geene redenen meer zijn.

Hier raken wij aan de typische gevaren van den oorlogs- en bezettingstijd, en aan de schaduwkanten van het illegale tijdvak. Mede daaruit moet worden verklaard, dat velen zich na de bevrijding moeilijk konden omschakelen, en dat een dikwijls ontstellende achteruitgang van het moreele leven aan den dag trad. Het is niet

noodig u dit verschijnsel te teekenen. Gij kent het, gij hebt in u en rondom u de beteekenis daarvan gezien. Eéne opmerking daarover mag echter niet achterwege worden gelaten. Hoeden wij er ons voor in dit verschijnsel een zuiver tijdelijk te zien, dat weer geheel verdwijnt, wanneer de omschakeling een voldongen feit is. Er is immers een verband tusschen het aangewezen algemeene gevaar en het bijzondere gevaar. Naarmate het algemeene gevaar ernstiger afmetingen heeft aangenomen, is ook de kans grooter. dat het bijzondere gevaar meer ingrijpende en duurzame gevolgen zal hebben. Kort gezegd, de achteruitgang van de zeden, aan het licht gekomen na de bevryding van ons Vaderland, is in belangrijke mate de wrange vrucht van een algemeen verwordingsproces, dat reeds vóór den oorlog een angstwekkend karakter droeg, en dat thans in snel tempo doorwerkt.

De moreele decadentie vindt haar weerslag in den roep om moreele vernieuwing. Het is een verheugend feit, dat die roep zoo algemeen wordt aangeheven. Mits het nu niet bij woorden blijft, maar tot daden voert, tot eene algemeene mobilisatie, welke ten doel heeft alles en allen op hunne plaats te brengen, de normale levensverbanden te herstellen, en te bevorderen, dat deze naar de daarvoor geldende levensorde werken. Is dit een oproep tot reactie? Neen, het is een oproep tot reformatie. Tegenover den moreelen achteruitgang is de moreele defensie noodzakelijk. De opmerking is gemaakt, dat deze uitdrukking niet meer wordt verstaan. Indien dit zoo is, wordt het hoog tijd, dat men de beteekenis daarvan weer leert kennen. Zij is de moreele verdediging tegen den vijand: het moreele verval. Die vijand moet worden bekampt, teruggedrongen, zoo mogelijk verbannen. Dat is het doel van de moreele defensie. Zij wil het leven van dien vijand bevrijden, het weer terug leiden in normale banen, het weer vastzetten op zijne fondamenten, door het herstel van de moreele normen, het herstel van het gezag, van

de gehoorzaamheid, van het huwelijk, van het gezin, van de Kerk, van de verdere levenskringen, alsmede door het aanleggen van de voor die kringen noodige verbanden. Voor wat haar deel betreft heeft de Overheid die defensie te bevorderen. Ons aller deel in dien bitter noodzakelijken arbeid is u, naar gehoopt mag worden, duidelijk. Neemt uw deel met bekwamen spoed ter hand.

Zedelijke volkskracht is voor het vervullen van die taak voorwaarde. Dr Kuyper heeft er in zijne toelichting op het Program van Beginselen onzer party op gewezen, dat voor de moreele defensie burgerzin, rechtsbesef en kennis van de landshistorie onontbeerlijk zijn. In den moreelen strijd moet ons voor oogen staan voor de verwezenlijking van welke positieve doeleinden de weg moet worden vrijgemaakt of ontsloten. Zonder nationaal gevoel, nationale saamhoorigheid, Nederlandschen zin, besef van en voor recht, en kennis van onze rijke Vaderlandsche historie, zijn wij niet bekwaam tot den strijd, noch geschikt voor de zware taak, welke ons nationaal en internationaal wacht. Bovenal is het noodig, dat wij ons voortdurend in geloof laven aan de bron voor waarachtige levensvernieuwing, het Woord des Heeren. In dien geest en met die intenties roepen wij ons volk op voor de medewerking aan de herwinning van zijne zedelijke volkskracht, conditio sine qua non voor de vernieuwing van Staat en Maatschappij.

Spreken over en pleiten voor zedelijke volkskracht is van algemeene beteekenis. Die kracht is onmisbaar voor het persoonlijke en gemeenschappelijke moreele en cultureele leven, maar niet minder voor den Staat en de Maatschappij. Ook voor de laatste. Eene maatschappij zonder zedelijke volkskracht kan niet tot ontplooiing komen, is niet tot progressieve, het leven waarlijk dienende en verrijkende, ontwikkeling in staat. Men kan haar door organisatie, ordening en wetgeving trachten te schragen, en in goede banen te houden of te leiden, maar zonder zedelijke volkskracht slaagt

dit alles niet, en ontbreken daartoe zelfs de voorwaarden en de mogelijkheden. Zedelijke volkskracht is, ook voor de maatschappij, wat de lucht is voor de longen, het water voor den dorstige, de olie voor den motor. Zij is fundament, maar zij bevrucht tevens. Zij draagt en stuwt tegelijk. Zij steunt, verbindt, en leidt. Zij is draagvlak, maar meteen de personen en gemeenschappen vullende, vervullende en bezielende kracht. Zoo gezien springt in het oog. dat er een innige samenhang is tusschen het christelijk geloof en de zedelijke volkskracht, en tusschen die beide en het sociaal-economische leven.

Omdat de zaak, naar ons oordeel, zoo ligt, zijn wij voorstanders van de christelijke sociaal-economische organisatie. Deze heeft niet ten doel de christenen te isoleeren van het volk. Haar doel is het gemeenschappelijk onderzoek van den inhoud en de beteekenis der christelijke beginselen voor het sociaal-economisch leven, en de onafgebroken gezamenlijke werkzaamheid voor de doorwerking dezer beginselen in dat leven, ten einde langs dezen weg het geheele volk te dienen en dit daarin te betrekken.

Bij de beschouwing van de Overheidstaak ten opzichte van de maatschappij in het algemeen en van het sociaal-economisch leven in het bijzonder, dient met name in dezen tijd het onderscheid tusschen het tijdelijke en het blijvende scherp in het oog te worden gevat. De ontreddering en verarming tengevolge van oorlog en bezetting maakten en maken eene buitengewone uitbreiding van de Overheidsbemoeiing dringend noodzakelijk. Onder de leiding van de Overheid moet de herstelarbeid worden verricht, en moeten de wegen gebaand om weer tot normale verhoudingen te geraken. Ook daarbij dienen de maatschappelijke krachten zooveel als mogelijk is te worden ingeschakeld, en behoort er van te worden uitgegaan, dat het overbodig geworden en wordende Overheidsapparaat ten spoedigste wordt geliquideerd, maar dit neemt niet weg,

dat de leiding van de Overheid voor de vervulling van de genoemde taken onontbeerlijk is. De ontreddering en verarming zijn niet alleen het deel van ons volk, maar in meerdere of mindere mate het deel van alle volken. In ieder geval is die ontreddering en verarming zoo groot, dat zij de geheele wereld raakt, daarop van grooten invloed is, en tot diepingrijpende internationale regelingen noopt. Ook deze zijde van de zaak brengt onherroepelijk eene uitgebreide bemoeiing van de Overheid met zich, terwijl niet te voorspellen is tot welke min of meer blijvende gevolgen de internationale regelingen en verhoudingen zullen leiden, voor de volken in het algemeen en voor Nederland in het bijzonder. Ten opzichte van een en ander is er in het groot gesproken overeenstemming, al is er met betrekking tot de uitvoering van deze taken, en de methode van werken daarbij, verscheidenheid in de opvattingen.

Anders staat het echter ten aanzien van de blijvende taak van de Overheid op sociaal-economisch gebied. Daaromtrent is er groot verschil van gevoelen, niet alleen op onderdeelen, maar zeker in niet mindere mate op de hoofdpunten, en mede daarover loopt thans de staatkundige strijd, ook omdat de zienswijzen omtrent die blijvende Overheidsbemoeiing uiteraard invloed hebben op de

beschouwingen omtrent de tijdelijke Overheidstaken, en de wijze van uitvoering daarvan. In het u voorgelegde program van actie zijn voor wat betreft de hoofdzaken, welke hier en nu aan de orde zijn, de richtlijnen aangegeven. Al is de daarop gegeven toelichting beknopt gehouden, zij schijnt voldoende ter motiveering van hetgeen wordt voorgestaan en hetgeen wordt afgewezen.

Men achte hetgeen wordt voorgestaan niet van geringe beteekenis. De bedrijfsorganisatie is van enorme waarde en van het allergrootste belang. Wij wijzen eene bedrijfsorganisatie als overgang naar de socialisatie af. Wij keeren ons eveneens tegen eene

bedrijfsorganisatie als orgaan voor de toepassing en uitvoering van de geleide economie, waaronder wordt verstaan de blijvend door de Overheid gedirigeerde economie. Wij zijn tegenstanders van eene bedrijfsorganisatie, welke bedoelt het sociaal-economisch leven te incorporeeren in de staatsorganisatie. Wij verzetten ons tegen het voor-ontwerp op de bedrijfsschappen (van Minister Vos), niet omdat wij reactionnairen zijn — dat zijn wij niet en willen wij niet zijn — maar omdat wij de overtuiging zijn toegedaan, dat een vos niet in den wijngaard van ons sociaal-economisch leven mag worden geïntroduceerd. Wij zijn oprechte en warme voorstanders van eene bedrijfsorganisatie van maatschappelijk en niet van statelijk karakter. Wij verlangen eene nadere bewerktuiging van onze maatschappij langs den weg van samenwerking tusschen vrije patroons en vrije arbeidersorganisaties. Wij begeeren, dat de vertegenwoordigers der factoren van den arbeid, patroons en arbeiders, samen bouwen, samen werkzaam zijn voor de vorming van het arbeids- en bedrijfsrecht. Wij zien voor de bedrijfsorganisatie eene groote taak weggelegd inzake de toepassing van de gerechtigheid op het gebied van den arbeid, en ter verzoening van tegenstellingen. Het u bekende woord: „Toenaad'ring eischt Gods orde en der tijden nood" is ook op het heden ten volle van toepassing.

Onze maatschappij-beschouwing draagt zeker niet een ons in alle opzichten bevredigend karakter. Met betrekking tot eene „leer der maatschappij" leven er in ons hart belangrijke wenschen. Aan eene nadere bestudeering der verhouding tusschen Overheid en Maatschappij ten aanzien van een aantal zaken, aan bedrijfsmonografische studiën, aan eene verdere analyse van verschillende sociaal-economische vraagstukken, aan een nader onderzoek omtrent de beteekenis van de financiëele politiek der Overheid voor het sociaal-economisch leven, is groote behoefte. Deze opmerkingen

worden in uw midden gemaakt, om, voor zoover dit noodig mocht zijn, de gedachte te helpen uitdrijven, dat wij„klaar" zijn, en in de hoop, dat mannen van wetenschap en practijk onder ons daarin aanleiding zullen vinden zich af te vragen, of zij onze richting en party, in het algemeen de christelijke actie, op deze gebieden kunnen dienen.

Ons tekort bekennende, hebben wij niettemin den plicht tot ons volk te gaan, om het te winnen voor onze grondovertuiging inzake de maatschappij, en voor de gedachten omtrent de sociaal-economische politiek, neergelegd in ons program van actie, Wij hebben, behalve den plicht, daartoe ook de vrijmoedigheid, omdat wij gelooven, dat, hoe gebrekkig ook, deze grondovertuiging en gedachten in overeenstemming zijn met den eisch des Heeren: tot de Godsonderwijzing en het getuigenis! Onze roep, eene opwekking en eene waarschuwing voor ons zelf en voor ons geheele volk, is een roep om gerechtigheid, om gehoorzaamheid aan de gerechtigheid, ook in het maatschappelijk leven.

In het voorgaande is, in verband met de a,s, verkiezingen, getracht op eenige punten van centrale beteekenis uwe aandacht te vestigen, om daardoor, zoo mogelijk, u duidelijker te doen verstaan, dat deze verkiezingen van eminent belang zijn, en waarom het daarbij gaat.

Wij gaan een zwaren strijd tegemoet. Een strijd te midden van stoffdijken, moreelen en geestelijken nood, van ontzaglijke moeilijkheden, van eene hoogst ernstige levensontwrichting, van eene geweldige versnelling van het levenstempo, en van eene revolutie van principieel karakter in het denken en handelen van velen. Een strijd na algeheele verbreking van de continuïteit tengevolge van oorlog en bezetting, na eene periode van omvangrijke belemmering of geheele stopzetting van den normalen arbeid ter bevordering van principiëele scholing en van inzicht in de vraagstukken, en

ter vorming van de jeugd voor de haar wachtende taak op politiek gebied. Een strijd, waarin de verkeersmoeilijkheden en de papierschaarschte hinderlijke elementen vormen. Onze partij heeft wel is waar deze omstandigheden met alle andere partijen gemeen, maar sommige van de genoemde factoren zijn voor eene principieele partij als de onze van ernstiger beteekenis dan voor andere.

In de partijenformatie zijn wijzigingen gekomen, welke ten deele van formeelen aard zijn, en ten deele de situatie vereenvoudigen, maar tevens de contouren vervagen, en uit dien hoofde verduisterend werken. Die vervaging past in zekeren zin bij het karakter van onzen tijd. In eene periode, waarin alle krachten beproefd zijn, en veler overtuiging eene labiele is geworden, is er ook een hang naar verandering, welke tot uiting komt in vervlakking en verdoezeling. In den roep om eenheid, om synthese, spreekt lang niet altijd eene diepgewortelde overtuiging, welke als het ware alle zielekrachten uitdrijft tot het zoeken en bevorderen van de eenheid, maar dikwijls eene weifeling, eene zwakheid of vermoeidheid, welke zich openbaart in de bereidheid tot aanvaarding van hetgeen boven de verdeeldheid schijnt uit te brengen. De voorgeschiedenis, de oprichtingsgeschiedenis, en het stukje geschiedenis na de oprichting van de „Partij van den Arbeid" leveren eenige illustratie in die richting, en bewijs voor de vervaging van contouren, welke hare strevingen en doelstellingen in meerdere of mindere mate verduisteren. Daarom te meer doet men er goed aan, en gaat men den veiligen weg, het socialisme van de „Party van den Arbeid" niet los te maken van het klimaat, waaruit het stamt, en waarin het tot wasdom is gekomen, noch van de sociaal-democratie en van hetgeen de S.D.A.P. onder socialisatie verstond. De „Party van den Arbeid" is eene reconstructie van de S.D.A.P., om de toetreding tot haar, en de inlijving in haar te bevorderen. De „Party van de Vrijheid" vertoont er alle kenmerken van, dat zij is eene

voortzetting van de Liberale Staatspartij; als zoodanig is zij eene wijziging in de partijenformatie van formeelen aard.

Een verschijnsel, dat onze opmerkzaamheid vraagt, vormen de consequenties, welke een belangrijk deel van de barthiaansche theologen ten onzent uit de door hen aanvaarde theologie trekken voor het sociale en politieke leven. Dat deel verwerpt de christelijke organisatie op sociaal-economisch gebied, en de christelijke politieke partij, en heeft aanvaard de sociaal-democratie, 't zij reeds in de gestalte van de S.D.A.P., 't zij eerst in die van de Partij van den Arbeid. Dit is een uit principiëel oogpunt belangrijk verschijnsel, dat tevens practisch van beteekenis kan worden, nl. wanneer zou blijken, dat vele protestantsche christenen van positieve richting met die verwerping en aanvaarding instemmen. Dit verschijnsel make ons waakzaam en werkzaam. Het houdt, althans in zijn omvang, verband met het karakter van onzen tijd. Het levenstempo is in sterke mate versneld. Het is soms of alles luistert naar het woord, dat de Duitsche „leiders" in concentratiekampen herhaaldelijk uitriepen of uitschreeuwden: tempo, tempo, tempo. Het leven is in voortdurende beweging; het vloeit. Het schijnt, dat de stroom zich aan alles mededeelt, alles in zich opneemt. Men moet zich aan dat tempo aanpassen. Men maakt de voortdurende levensbeweging zelf mede. Men ziet geene vastheid meer. Dit werkt de gedachte in de hand, dat er geene vastheid, maar alleen veranderring is; dat het onderscheid tusschen het vaste, onbewegelijke, en het veranderende, wisselende, voor het aardsche leven niet meer bestaat, althans als regel niet meer kan worden gehandhaafd.

Men komt normloos in de dynamiek te staan. Men gaat dan, aangezien men er niet buiten kan, in het dynamische leven naar normen zoeken maar vindt die niet, omdat zij, het is straks reeds gezegd, daarin niet zijn. Dat is het diep ernstige gevaar, dat het geheele leven bedreigt, en dat ook het christelijk leven dreigt

te ondermijnen. Worde die realiteit toch gezien, worde de roeping van den christen erkend en gevolgd. „Alzoo zegt de Heere: Bewaart het recht, en doet gerechtigheid;" (Jes. 56 ; 1). Het Woord van God is het richtsnoer voor ons denken en handelen. Gods geboden zijn niet slechts geboden voor een bepaalden tijd; zij gelden voor alle tijden. Gods ordinantiën hebben niet alleen betrekking op eene bepaalde concrete situatie, maar op alle situaties. De in de Heilige Schrift geopenbaarde normen zijn de normen voor alle tijden en omstandigheden. Bij de toepassing van deze normen moet uiteraard met het dynamische leven worden gerekend. Dat leven geeft voor die toepassing aanwijzingen, maar de normen zelf bevat het niet. Zij, die om aan het gevaar te ontkomen, dat een menschenwoord wordt uitgegeven voor Gods Woord, alle vastheid in de waagschaal stellen, roepen het gevaar op, dat het leven van zij'ne vastigheden wordt beroofd, en bevorderen in dezen tijd, al bedoelen zij het niet, het sloopen van de resultaten van alle christelijke actie, welke in den loop van eene eeuw zijn verkregen. Grif kan worden toegestemd, dat ook van die resultaten geldt: het is lang niet alles goud wat er blinkt, maar dit mag niet tot gevolg hebben, dat men dat alles los laat, prijs geeft, gaat vernietigen. Het moet alleen met zich brengen, dat men het verkregene poogt te reformeeren, conform den Woorde Gods.

Daar zijn personen, groepen en partijen, die ons beschuldigen van conservatisme in den slechten zin van het woord, van individualisme, liberalisme, kapitalisme, egoïsme, en wat dies meer zij. In den bezettingstijd waren wij goed, was onze actie, zoo is mij dikwijls gezegd, van groote principieele en practische waarde, maar nu worden wij alleen geschikt geacht voor oppositie, als orgaan voor waarschuwing en correctie. Voor den herstelarbeid, het vernieuwingswerk, het bevorderen van eene progressieve ont-

wikkeling van Staat en Maatschappij zijn wij onbruikbaar vanwege de euvelen, welke wij vertonnen. Indien die beschuldigingen juist waren, zouden wij aan het ideaal zijn ontzonken, onze banier zelf door het slijk hebben gesleurd, maar zij zijn, dank zij Gods genade, niet juist. Wij weten ons van die euvelen vrij. Men kan en mag op de gedragslijn, welke in het verleden de onze was, critiek hebben, maar dat geeft niet het recht ons ten laste te leggen, dat wij zijn uitgegaan van beginselen, tegengesteld aan de door ons beledene, dat wij in eene mentaliteit vervallen zijn, welke ons heeft vervreemd van den geest en den zin der beginselen van onze richting en party. Kleefden aan ons werk tekortkomingen en gebreken? Ja. Hebben wij fouten gemaakt? Ja. Vergissingen begaan? Ja. Maar onze uitgangspunten en bedoelingen zijn naar ons beste weten in overeenstemming geweest met de eischen, welke onze principieele overtuiging stelt. Als men ons werk uit den vóór-oorlogschen tijd rechtvaardig en billijk wil beoordeelen, zal men dat werk niet mogen zien in de lijst van dezen
tijd, maar in het licht en tegen den achtergrond van de toenmalige verhoudingen en omstandigheden. Uwe vertegenwoordigers in het publieke leven zijn niet steriele menschen. Zij willen leeren, en zij leeren. Zij staan midden in het leven, als zij anders zouden willen, des neen, zouden zij toch niet anders kunnen, tengevolge van de vele mondelinge en schriftelijke contacten, van de dagelijksche aanraking met het samengestelde leven en met wat zich daarin beweegt. Zij staan in de bewogenheid van den tijd, met een bewogen hart. Zij streven er echter naar, dat de bewogenheid hun niet ontneemt de vastheid, welke onmisbaar is voor het verrichten van hunne taak.

Velen houden zich reeds bezig met de vraag, wat straks, na afloop van de verkiezingen, geschieden kan en zal. Het zou onjuist zijn te zeggen, dat dit niet mag, maar toch is de opmerking van

pas, dat onze aandacht en onze tijd ten volle moeten worden gegeven aan de huidige taak. De uitkomst van de stembus ligt in den schoot der toekomst verborgen. Zij is — wat een zegen — in Gods hand. Hij kent haar, wij kennen haar niet. Ons hart en ons verstand vragen een Regeeringsbeleid, dat zich de gehoorzaamheid aan God en Zijne geboden tot uitgangspunt en einddoel stelt; dat vastheid en rustige kracht vertoont, dat bindt en verbindt, dat zijne hoofdtaak niet uit den weg gaat, daarmede de ontreddering en verwildering bevorderende, maar aanpakt op zoodanige wijze, dat er ruim baan komt voor de bouwende en regenereerende krachten, en de losmakende en ontbindende krachten worden ingetoomd. Gerekend moet worden met de mogelijkheid, dat over eenigen tijd de moeilijkheden voor ons Koninkrijk, en ons Vaderland, zoo groot zullen zijn, dat nationale saamhoorigheid, zich openbarende in een waarlijk nationaal Kabinet, menschelijk gesproken, voorwaarde is voor het overwinnen van die moeilijkheden. Men denke aan het in dit woord reeds genoemde, men denke in dit verband ook aan de gezondmaking van het Rijksbudget, aan den duren plicht eene belangrijke inflatie te voorkomen. Prof. Schermerhorn heeft eenige dagen geleden gezegd, dat de tijd voor een nationaal Kabinet voorbij is. Die opmerking schijnt mij voorbarig. Een staatsman onthoudt zich, met name in het huidig tijdsgewricht, van alle voorbarigheid.

Hoe dit verder ook zij: onze weg is duidelijk; onze taak ligt niet achter den gezichtseinder; zij is ook niet in nevelen gehuld; maar zij staat in vollen omvang concreet voor ons. Deinst voor die taak niet terug, neemt haar biddende ter hand, vervult haar getrouw, vergeet en verzuimt niets. God roept ons. Zijn Geest verlichte de oogen van ons verstand, vervulle ons met wijsheid en besture onzen gang. Zij ons hart brandende in ons, om te verkondigen de ordeningen des Heeren, om ons volk te helpen leiden en terug-

leiden tot de vreeze van Zijn Naam. Moge in ons optreden ééne alles beheerschende drijfveer openbaar worden, n.1. deze: God, en de zaak van ons volk in al zijne geledingen, te dienen naar de wetten van het recht. Dan zijn wij gerechtigd heel onze actie uit te drukken in de woorden van den laatsten regel der slotstrofe van ons volkslied: „Inder gherechticheyt".

■w/%%
Hn